

<https://doi.org/10.62837/2025.7.428>

KƏMALƏ NƏCƏFOVA
Bakı Dövlət Universiteti, dosent
Zahid Xəlil küçəsi,23
necefova1974@mail.ru

ÖMƏR SEYFƏDDİN HEKAYƏ USTASI KİMİ

Açar sözlər: Ömər Seyfəddin, hekayə, türkçülük, milli ədəbiyyat, milli dil

Ключевые слова: Омар Сейфеддин, рассказ, тюркизм, национальная литература, национальный язык.

Key words: Omar Seyfeddin, story, Turkism, national literature, national language.

Ömər Seyfəddin (1884-1920) görkəmli türk yazıçısıdır. Balıxəsir vilayətinin Gönən qəzasında doğulub. Atasının Qafqaz türklərindən olduğu güman edilir. İbtidai təhsilinə Gönəndə başlamış, ailəsi ilə İstanbula köçdükdən sonra təhsilini burada davam etdirmişdir. Yaradıcılığa şeirlə başlasa da, türk ədəbiyyatında görkəmli nasir kimi tanınmışdır. Qələmini müxtəlif janrlarda sınamasına baxmayaraq, daha çox hekayə ustası kimi məşhurdur. Yaradıcılığı Milli ədəbiyyat dönəmi (1911-1923) illərinə təsadüf edir.

1911-1912-ci illərdə yayınlanan “Gənc qələmlər” jurnalının əməkdaşları milli ədəbiyyat yaratmaq üçün milli dilin son dərəcə vacibliyini önə çəkirdilər. Milli ədəbiyyatçılar türk ədəbiyyatının təqlid mərhələsindən çıxaraq yaradıcılıq mərhələsinə keçməsinə, bunun üçün də türk xalqının həyatına yönəlməsini və dilin sadələşdirilməsini istəyirdilər. “Yeni dil” uğrunda mübarizə məsələsini ilk dəfə ortaya atan, “Gənc qələmlər”in yaradıcılarından biri, həmçinin bədii əsərləri ilə bunun gözəl örnəklərini verən milli ruhlu yazıçı Ömər Seyfəddin idi. Ömər Seyfəddin milli dil və ədəbiyyatın qızgın tərəfdarı olmuşdur. Ədibin dil, ədəbiyyat haqqında görüşlərini xarakterizə edən “Yeni lisan” adlı məqaləsi Milli ədəbiyyatın bir növ konsepsiyası idi. Ədəbiyyatda lüzumsuz sözlərə yer vermədən, parlaq cümlələr işlətmədən, bəzək-düzəksiz ədəbiyyat yaratmaq düşüncəsi onun hekayələrinə də xasdır. Dildə sadələşmənin və türk hekayəçiliyinin ən parlaq təmsilçilərindən olan yazıçı hansı mövzularda yazmışdır? Türk həyat tərzindən, türk qadınından, türk çocuğundan, türk kəndlisindən, türk adət-ənənələrinin gələcək nəsillərə ötürülməsinin vacibliyindən, türklərin apardığı müharibələrdən, türklərin rəşadətindən, əzmkarlığından, heysiyyətindən, türk əsgərinin qəhrəmanlığından, torpaq uğrunda şəhid olmaqdan, “əzməyən əzilir” düsturunu heç vaxt unutmamaqdan, dilə, dinə, vətənə, millətə məhəbbətdən, türklüyü parçalayanlara qarşı ayıq-sayıqlıqdan, türklük amalından, məqsədindən...

Ö. Seyfəddin özü də Balkan savaşlarında iştirak etmiş və yunan əsirliyində olmuşdur. Bu səbəbdən də müharibə mövzusu onun əsərlərinin əsas mövzularındandır. Ədib müharibəyə qarşı çıxır, Türkiyəni müharibəyə sövq edənlərə etiraz səsinə ucaldır. Müharibənin baş verdiyi dövrdən sonra da hələ uzun illər ölkəni fəlakətə sürüklədiyini, insaniyyəti məhv etdiyini hekayələrində (“Zeytun və çörək”) diqqət mərkəzində saxlamışdır. Əgər ölkən müharibə şəraitindədirsə, xalqın xoşbəxt deyilsə, sən də xoşbəxt ola, azad nəfəs ala bilməyəcəksən. Bu fikirlərlə biz “Çanaqqaladan sonra” hekayəsində tanış oluruq. “Çanaqqaladan sonra” hekayəsində yazıçı vətənin ağır günlərində əylənməyə haqqımızın olmadığını bir daha nəzərə çatdırırdı. Ö.Seyfəddin qəhrəmanının dili ilə xalqı, milləti üçün narahatlığını ifadə edir, hər kəsi vətənin taleyi üçün ayıq-sayıq olmağa çağırırdı: “Öz adını bilməyən, öz dilində yazmayan, düşmənlərini qardaş sayan millət yaşaya bilərdimi? Sabah öz adını bilməyən, öz dilində yazmayan, düşməni qardaşı bilən millət rusların, fransızların, ingilislərin əlində Hindistan xalqı kimi əsir olacaq, onlara heyvan kimi xidmət edəcək, mədəniyyətdən, yəni insaniyyət və əxlaqdan məhrum olacaqdı”(3,154).

Türkiyə bölüşdürülmək, parçalanmaq, tamamilə məhv olmaq təhlükəsi qarşısındadır. Hekayənin 45 yaşlı qəhrəmanı hesab edir ki, ölkə azad olmayınca əylənə, qayğısız yaşaya, hətta evlənə bilməz. Bu keyfiyyətlərinə görə onu “dəli” adlandırırlar. Hamiya qəribə təsir bağışlayan bu adam hesab edir ki, əgər ölkə dağılmaq, parçalanmaq, əsir olmaq təhlükəsinə məruz qalıbsa, bu ölkədə dünyaya övlad gətirmək elə dünyaya əsir gətirmək deməkdir: “Trablis müharibəsindən sonra birdən-birə üzərimizi alan Balkan fəlakəti onu yatağa saldı. Ümumi müharibə elan olunanda evində qıc oldu. Ruslar Ayasofyada xaçlarını asacaqlar, Qərbi Asiyanın bu küncündəki minillik türk tarixi yox olacaqdı.” Amma ingilis, fransız toplarına tuş gələn Çanaqqalada düşmən darmadağın edildi, məhvə məhkum vəziyyətində olan bir ölkənin möhtəşəm qələbəsi təmin olundu. “Məğlubedilməz sayılan ingilislərin bayraqları yerə endirildi. Hələ ruslar... İstanbulu ələ keçirmək üçün bu müharibəyə qatıldıklarını nitqlərində elan etməkdən başqa heç bir iş görə bilmədilər.” Yalnız bundan sonra hamiya “maraqlı” görünən bu şəxs evlənir və doğulan qızına “Məfkurə” adını qoyur.

Milli ədəbiyyat dönəmində yaranan əsərlərə şübhəsiz, o dövrün məşhur fikir axınları-osmanlıçılıq, islamçılıq, qərbçilik, türkçülük axınlarının böyük təsiri olmuşdur. Ö.Seyfəddinin hekayələrində türkçülük görüşləri daha geniş təbliğ olunmuşdur. “Türklük məfkurəsi” yazısında yazır: “...Mənsub olduğumuz millət “Türklük”dür. Demək türklərin iki türlü həyatları vardır: 1. Şəxsi: yəni hər türkün ayrı-ayrı həyatı.2. Ümumi: yəni bütün türklərin həp birlikdə keçirdiyi millət həyatı, türklük... İştə bu ümumi həyatı qüvvətləndirmək, ona yıxılmaz bir istiqbal hazırlamaq “Türklük məfkurəsi”dir (4,79). Ö.Seyfəddin əsl türk yazıçısı olaraq, türkün mənafeyini daim qorumağa çalışmışdır.

“Qızılalma haradır” hekayəsində türk idealının simvolu Qızılalma haqda padşahın hüsurunda qızğın müzakirələr gedir, bunu çözməyə çalışırlar. Hər kəs öz fikrini söyləyir, Qızılalmanın “padşahımızın bizi aparacağı yer”, “haqqın padşahı aparacağı yer” qənaətinə gəlinir. Qızılalma real coğrafi məkan olaraq deyil, türklərin birləşə biləcəkləri, daha doğrusu, qovuşacaqları diyar kimi təsəvvür olunur.

Türkiyə ədəbiyyatında “Qızılalma” ideyasının böyük təbliğçisi şübhəsiz, Ziya Göyaldır. O, əsərlərində Qızılalma məkanını Turan olaraq düşünmüş, vahid Turan dövləti daxilində türkün ortaq dil, mədəniyyət, ortaq amallara sahib olmasını arzulamışdır. “Qızılalma” əsərində də bu istəyini:

Son arzumuz budur fani dünyada

Türkün, varacağız Qızılalmaya.

-şəklində dilə gətirmişdir. Qızılalma hakimiyyətin simvoludur, türkün gerçəkləşdirmək istədiyi ideali, türkün mənəvi hədəfidir.

Qızılalmaya çatmaq istəyi “Vire” hekayəsində də ifadə olunur. Bu hekayədə ağıllı, cəsur türk komandanlığının bacarıq və qüdrəti heyranlıq doğurur. Bu fikirləri “Qaramanın qoyunu, sonra çıxar oyunu” epiqrafı ilə başlayan “Kötük” hekayəsi haqqında da söyləmək olar.

Xalq yaradıcılığına müraciət edən yazıçı folklor motivlərindən də yararlanmışdır. Yaxşılıq, doğruluq, xeyirxahlıq kimi keyfiyyətləri təbliğ etdiyi “Qurumuş ağaclar” hekayəsi buna misaldır. Yazıçı hekayələrində satiraya da meyl edir, incə yumorla cəmiyyətdəki mənfilikləri tənqid edirdi. “Kolleksiya” hekayəsində pulun cəmiyyətdəki rolu və törətdiyi iyrencliklərin şahidi oluruq. Hekayədə varlı həyat sürən üç nəfər ailə üzvündən danışılır. Lakin bu ailənin varlanmasının əsas səbəbi başqa zənginlərə bənzəmir. Bəs onlar bu var-dövləti nə ilə qazanmışlar? Əsəri oxuduqca bu sualın cavabı aydınlaşır.

Qadın və ananın cəmiyyətdəki mühüm rolunu anlamaq baxımından “Fon Sadriştaynın arvadı” və “Fon Sadriştaynın oğlu” hekayələri xarakterikdir. Bu hekayədə türk qızı ilə evli olub, sonra alman qızı ilə evlənən Sədrəddinin (almancaya uyğun olaraq Fon Sadriştayn) həyatından bəhs olunur. Sədrəddin bədxərc, israfçı hesab etdiyi türk qızını atıb, daha qənaətcil, heç bir israfçılığa qəti yol verməyən, dəmir kimi nizam-intizamlı alman qadını ilə evlənir. Burada ədib alman qadınını belə xarakterizə edir: “Alman qadınının nə demək olduğunu siz bilməzsiniz. Bütün Almaniya, bütün almanlıq, bütün almanlığın zənginliyi, alman ordusunun gücü alman qadınının əsəridir...” (3,114). Türk qızı üçün “olduqca şıq, olduqca gözəl, fransızca danışan, pianoda çalmağı bacaran bir qız... sanki canlanmış, insan şəklinə girmiş bir şeir” ifadələrini işlədir, amma onun türk qızlarına xas olmayan xüsusiyyətlərini - ev işlərinə baxmağı bacarmayan, tənbel, bədxərc olduğunu da qabardır. Bununla da əslində türk qızını malik olduğu bu xüsusiyyətləri ilə alman qadını – mənəvi dünyanın olmadığı maddi xoşbəxtliklə müqayisə edir. Bunun nəticəsini hekayənin sonuna saxlayır. Alman həyat tərzinin, düşüncəsinin doğru

tərəfləri də vardır ki, yazıçı bunların dövrünün Türkiyəsi üçün vacibliyini təbliğ edir. “Alman imperatriçasının qənaətə son dərəcə riayət etdiyini”, “pul qazanmaq kişinin, qazanılan pulun bərəkətini artırmaq da qadının vəzifəsidir”, “bizdə bankirlər belə aşpaz, xidmətçi tutmurlar” haqda düşüncələri ilə bu fikirləri təlqin edir. Amma evliliyin intizamla istirahət olduğunu söyləyən Fon Sadriştaynın sözlərinin ardınca müəllif: “Fon Sadriştaynın süni istirahətindən, hər anına məntiq və hesab qarışan səadətindən, camaşır yuyan, yemək bişirən, döşəmə silən... sahildəki kiçik evdə bədxərc, hesabını bilməyən, gözəl bənizli, zərif, şıq bir qadınla borc içində, mənəvi-maddi iztirablar içində... təbiətin sakitliyi içində səssiz, mürgülü yaşamaq daha şirin deyildimi?” - deyir. Fon Sadriştaynın alman xanımı “otuz ildir əri türk olduğu, Türkiyədə yaşadığı halda, qaldığı ölkə haqqında heç bir məlumatı yox idi”, “... iyirmi səkkiz il bir dam altında bir yerdə qocaldıqları halda ruhları bir-birinə yad idi”. Ö.Seyfəddin hekayədə uşağın tərbiyəsinin, yetişməsinin tək qaynağının ana olduğunu diqqətə çatdırırdı. Hekayədə milli şairin dili ilə: “mən hər şeyi anamdan öyrəndim. Anam məni dini bir vəcd içində böyütdü. Şeirimdə duyduğunuz lirizmin mənbəyi ondan aldığım dini tərbiyənin həyəcanlarıdır. Şeirlərimi, hekayələrimi, tragediyalarımı əvvəlcə nağil şəklində ondan eşitdim. Onun xalqdan olan ruhu mənə xalq sevgisini, xalq eşqini aşıladi”- sözlərini dedizdirirdi. Fon Sadriştayn anası türk olan bu gənclə alman qadınından təxminən eyni yaşlarında olan oğlunu müqayisə edərkən sarsılır.

Ö.Seyfəddinin yaradıcılığı üçün bu fikir deviz ola bilər: türk olmaq üçün türkcə danışmaq, türkcə düşünmək, türklərə məxsus həyat tərzi yaşamaq, türk adət-ənənəsinə riayət etmək vacibdir.

Vaxtilə böyük ədibimiz Y.V.Çəmənşəminli əcnəbi qızlarla evlənmənin aqibətini, onlardan doğulan uşaqların gələcəyini belə izah edirdi: “Əcnəbi qızları İslamiyyəti qəbul edərlərsə də, türklüyü qəbul etmərlər. Çünki tərbiyələrinin, böyüdükləri mühitin və təlim aldıkları dövlətdən dinlərini dəyişsələr də, milliyyətlərindən çıxma bilməzlər – firəng qızı firəngliyində, nemsə qızı nemsəlikdə əbədi qalırlar. Odur ki, doğduğu balalar da bizim millətdən olmayıb, anasının getdiyi yol ilə gedir: tərbiyə ana əlində olur, o da balasını öz dili ilə danışdırıb, öz ruhu ilə bəsləyir”(1,17).

Ömər Seyfəddin həmçinin Azərbaycanla bağlı bir sənətkardır. Yazıçı Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin dünya dövlətləri tərəfindən tanınmasını müjdələyən məqalə ilə çıxış edərək bildirirdi: “Azərbaycandakı qardaşlarımızın istiqlalı Avropada təsdiq edildi. Bu, bizim üçün böyük bir səadətdir...”(2,3). Ömər Seyfəddin ölümündən bir qədər əvvəl yazdığı və “Türk dünyası” jurnalında nəşr etdirdiyi “Azərbaycanın istiqlalı münasibətiylə” adlı məqaləsi ilə Azərbaycan Demokratik Respublikasının müstəqilliyinin təsdiq edilməsini böyük bir fərəh hissilə, sevinclə qarşılayır, Azərbaycan ədəbiyyatına, dilinə, incəsənətinə yüksək

qiymət verir. Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin istiqlaliyyətini bütün türklərin istiqlaliyyəti kimi təqdim edir .

Ömər Seyfəddin müxtəlif mövzularda, sadə və aydın dildə yazdığı hekayələri ilə türk ədəbiyyatını zənginləşdirmişdir. Çox gənc yaşlarında (36 yaş) vəfat etməsinə baxmayaraq, dəyərli sənət əsərləri yaradaraq böyük bir irs qoyub getmiş, Türkiyə ədəbiyyatında özünəməxsus yaradıcılıq yolu ilə iz qoymağı bacarmışdır. Onun əsərlərində qoyulan problemlər bu gün də aktualdır. Elə buna görədir ki, sənətkarın doğulduğu Gönən şəhər bələdiyyəsi hər il “Ömər Seyfəddin hekayə yarışması” keçirir və bu görkəmli nasirin adı, xatirəsi daim əziz tutulur.

Ədəbiyyat

- 1.Çəmənzəminli Y.V. Biz kimik? Bakı: Nurlan, 2004, 135s.
- 2.Seyfəddin Ö.H. Azərbaycan istiqlaliyyəti münasibətilə. “Azərbaycan” qəzeti, 28 may 1991
- 3.Seyfəttin Ö. Kızıl elma neresi. İstanbul: Tuğra, 1991, 191s.
- 4.Seyfəttin Ö.H. Türklük üzerine yazılar. Ankara: Bilgi yayınevi, 1993, 175s.

Омер Сейфеддин как мастер рассказа

Омер Сейфеддин — один из ярких представителей новой турецкой реалистической литературы начала XX века. Его творчество приходится на период национальной литературы (1911–1923 гг.). Он был убеждённым сторонником национального языка и литературы. Его программная статья *Yeni Lisan (Новый язык)*, отражающая взгляды писателя на язык и искусство слова, стала своего рода манифестом национальной литературы.

О.Сейфеддин выступал за создание простой, ясной и лишённой излишнего украшения литературы. Хотя он начал свой путь с поэзии, наибольшую известность приобрёл как выдающийся прозаик. Основной вклад Омер Сейфеддин внёс в развитие жанра турецкого рассказа. Несмотря на наличие в его творчестве романов и драм, он прежде всего прославился как мастер короткой прозы, став одним из главных представителей турецкого рассказа.

В своих рассказах он отражал важнейшие аспекты общественно-политической жизни своего времени, умело передавая черты турецкого национального уклада. Темы, затронутые в его произведениях, сохраняют актуальность и по сей день. В знак признания его вклада в литературу, в городе Гёнен, где родился писатель, ежегодно проводится конкурс рассказов имени Омера Сейфеддина. Его имя и наследие бережно хранятся и с уважением почитаются.

Омер Сейфеддин также был близок к Азербайджану. В своей статье «О независимости Азербайджана», опубликованной в журнале *Тюркский мир*, он с радостью приветствовал создание Азербайджанской Демократической Республики. Он высоко оценивал литературу, язык и искусство Азербайджана, рассматривая независимость АДР как символ свободы для всего тюркского мира.

KAMALA NACAFOVA

OMER SEYFETTIN AS A MASTER OF THE SHORT STORY

Omer Seyfettin is one of the most prominent figures of the new Turkish realist literature of the early 20th century. His literary activity coincided with the period of National Literature (1911–1923). A staunch advocate of the national language and literature, Seyfettin outlined his views in the programmatic article *Yeni Lisan (New Language)*, which became a kind of manifesto for the National Literature movement.

He championed a literary style that was simple, clear, and free from excessive ornamentation. Although he began his career as a poet, Seyfettin earned his greatest acclaim as a prose writer. His most significant contribution lies in the development of the Turkish short story. While his body of work also includes novels and plays, he is best remembered as a master of short fiction and one of the foremost representatives of the genre in Turkish literature.

In his stories, Seyfettin captured the key aspects of the socio-political life of his time, vividly portraying elements of the Turkish national identity and way of life. The themes he addressed continue to resonate with readers today. In recognition of his literary legacy, the *Omer Seyfettin Short Story Competition* is held annually in Gönen, the city of his birth. His name and contributions remain respectfully commemorated.

Omer Seyfettin also maintained a strong cultural connection with Azerbaijan. In his article “On the Independence of Azerbaijan,” published in the magazine *Turkic World*, he warmly welcomed the establishment of the Azerbaijan Democratic Republic. He held Azerbaijani literature, language, and art in high regard, viewing the republic’s independence as a symbol of freedom for the entire Turkic world.

Rəyçi: dos. F.Dursunova